

ปาฐกถาศิลป์ พระศรี ครั้งที่ 1

NX
.420
ส 397 ป

15 กันยายน 2538

Rama IX Art Museum Foundation

เรื่อง “บันทึก-สร้างสรรค์”

โดย
สวัสดี ตันติสุข

ณ หอประชุม มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ

ปาฐกถาศิลป์ พระศรี ครั้งที่ 1

15 กันยายน 2538

Rama IX Art Museum Foundation

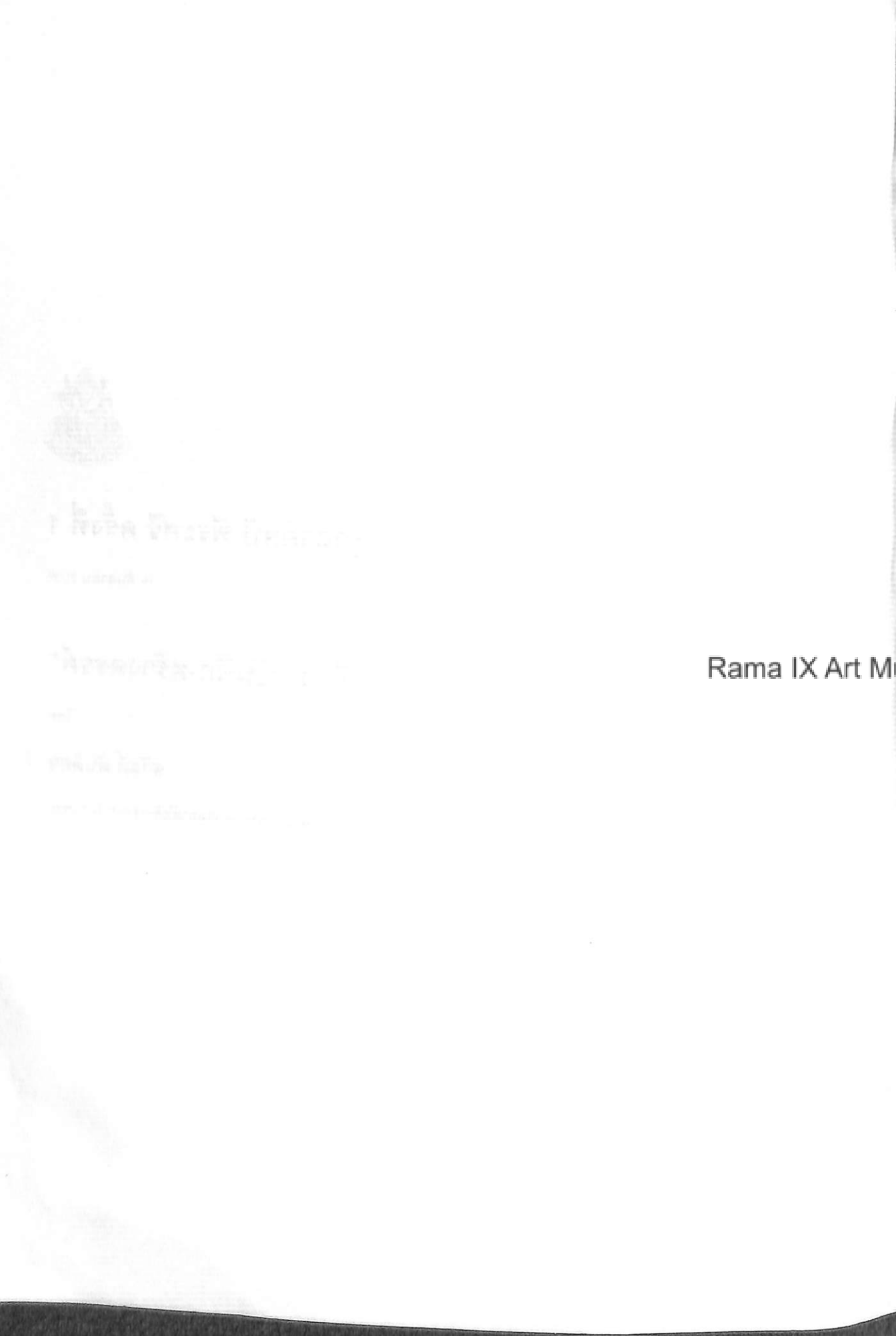
เรื่อง “บันทึก-สร้างสรรค์”

โดย

สวัสดี ตันติสุข

ณ หอประชุม มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ

Rama IX Art Museum Foundation

อาจารย์สนั่น ศิลการ อนุสาวรีย์พยานศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี

“พวงนี้ก็เลยเสียแล้ว”

คำนำ

วันที่ 15 กันยายน 2535 ซึ่งตรงกับวันครบรอบวันเกิด 100 ปีศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี ผู้มีส่วนสำคัญในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากร ได้มีการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการน้อมรำลึกถึงแสดงความกตัญญูต่องานที่ท่านได้ทำไว้ รวมทั้งเป็นการสดุดีและเชิดชูเกียรติ ผลจากการดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ดังกล่าว ทำให้มีรายได้เกือบสองล้านบาท จัดตั้ง “กองทุน 100 ปี ศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี” ขึ้น เพื่อนำดอกผลมาใช้สนับสนุนส่งเสริมและเผยแพร่วิชาการด้านศิลปะและวัฒนธรรม

การจัดให้มีปาฐกถา ศิลป์ พีระศรี เป็นกิจกรรมแรกที่คณะกรรมการกองทุน 100 ปี ศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี จัดให้มีขึ้นเป็นครั้งแรกในปีนี้ และจะจัดให้มีเป็นประจำต่อไปทุกปี ทั้งนี้ เพื่อเป็นเกียรติแก่ศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี และเพื่อกระตุ้นให้มีการศึกษาค้นคว้าด้านศิลปศึกษา และวิทยาการสาขาต่างๆ ที่สัมพันธ์กับศิลปะ

มหาวิทยาลัยศิลปากรยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ อาจารย์สวัสดิ์ ดันดิสุข ซึ่งเป็นศิษย์รุ่นแรกๆ ของศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี เป็นศิลปินชั้นเยี่ยมประเภทจิตรกรรมของการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ผู้มีชื่อเสียงระดับชาติและระดับนานาชาติ ได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้แสดงปาฐกถา ศิลป์ พีระศรี เป็นท่านแรก มหาวิทยาลัยแนใจว่า ปาฐกถาเรื่อง “บันทึก-สร้างสรรค์” ของอาจารย์สวัสดิ์ ดันดิสุข ได้ให้ความรู้เชิงวิเคราะห์การ “สร้างสรรค์” งานศิลปะได้อย่างครบถ้วนชัดเจน และเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการศิลปะ เนื่องจาก อาจารย์สวัสดิ์ ดันดิสุข นั้น นอกจากจะเป็นผู้ซึ่งมีความรู้ลึกซึ้งทั้งทางด้านศิลปะไทยประเพณีและศิลปะร่วมสมัยแล้ว ยังเป็นนักวิชาการศิลปะและศิลปินที่ทำงานศิลปะอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอดอีกด้วย

(รองศาสตราจารย์ ไชศรี ศรีอรุณ)
อธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร
30 สิงหาคม 2538

ประกาศมหาวิทยาลัยศิลปากร เรื่อง ผลการคัดเลือกปาฐกถา ศิลป์ พีระศรี ประจำปี 2538

ตามระเบียบมหาวิทยาลัยศิลปากร ว่าด้วยปาฐกถา ศิลป์ พีระศรี ได้กำหนดให้มีการคัดเลือกผู้แสดงปาฐกถาและบทปาฐกถา ศิลป์ พีระศรี เป็นประจำทุกปี โดยเริ่มตั้งแต่ปี 2538 นั้น

บัดนี้ คณะกรรมการปาฐกถา ศิลป์ พีระศรี ประจำปี 2538 ได้พิจารณาตัดสินให้ นายสวัสดิ์ ดันดิสุข เป็นผู้แสดงปาฐกถา ศิลป์ พีระศรี ประจำปี 2538 ในหัวข้อ “บันทึก-สร้างสรรค์” โดยมีกำหนดการแสดงผลงานในวันที่ 15 กันยายน 2538 เวลา 10.30 - 12.00 น. ณ หอประชุม มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ

ประกาศ ณ วันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2538

(รองศาสตราจารย์ ไชศรี ศรีอรุณ)
อธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร

บทปาฐกถาศิลป์ พีระศรี ประจำปี 2538 เรื่อง “บันทึก-สร้างสรรค์”

เรียน ท่านประธาน ท่านอธิการบดีมหาวิทยาลัย
ศิลปากร และท่านผู้มีเกียรติที่เคารพ

ผมขอขอบคุณมหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นอย่างมากที่ให้เกียรติเชิญมาบรรยาย เนื่องในโอกาสพิเศษ วันศิลป์ พีระศรี ในวันนี้ เป็นส่วนสำคัญที่ผมจะได้แสดงความกตัญญูต่อเวทิตา มุทิตาจิตแด่ท่านศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี ที่เคารพรัก และจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา การสร้างงานศิลปะอีกส่วนหนึ่งด้วย ท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี อดีตคณบดีคณะจิตรกรรมและประติมากรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร ท่านได้ให้ความรู้แก่ศิษย์เป็นอเนกประการ ได้ช่วยเหลือสนับสนุนทั้งในงานราชการและส่วนตัวแก่ผมเป็นอันมาก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2486 ซึ่งมหาวิทยาลัยศิลปากรได้เปิดให้การศึกษาในคณะจิตรกรรมและประติมากรรมเป็นปีแรก ผมได้เข้าศึกษาเป็นนักเรียนรุ่นแรกกับเพื่อนร่วมรุ่นในปีนั้น มหาวิทยาลัยศิลปากร และท่านศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี ได้มีส่วนอันสำคัญยิ่งในการสร้างผมตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบันนี้

การพูดบรรยายเรื่องศิลปะนั้น เป็นเรื่องละเอียดอ่อน ยากที่จะทำความเข้าใจได้อย่างทั่วถึงในการที่จะให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาและการสร้างสรรค์งานศิลปะทุกระดับ ผมขอใช้เวลาคิดพิจารณาระยะหนึ่งก่อนที่จะตอบรับเชิญ ทั้งนี้ เพราะผมไม่ใช่นักวิชาการศิลปะที่มีผลงานทางวิชาการมาก่อน ผมเป็นช่างเขียนโดยอาชีพ ได้รับราชการเป็นครูสอนวิชาศิลปะในระยะแรก เป็นผู้บริหารสถานศึกษาศิลปะ ณ วิทยาลัยช่างศิลป์

กรมศิลปากร จนเกษียณอายุราชการเมื่อปี พ.ศ. 2528 หลังจากนั้นก็ปฏิบัติงานจิตรกรรมต่อมาจนถึงทุกวันนี้ คิณะระยะเวลาตั้งแต่ผมเข้าศึกษาวิชาศิลปะในระดับประโยคครูประถมการช่าง โรงเรียนเพาะช่าง เมื่อปี พ.ศ. 2483 ได้ศึกษาปฏิบัติงานจิตรกรรมต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน ก็เป็นเวลากว่า 50 ปี ถ้านำเอาประสบการณ์ที่ได้รับมาพูดบรรยายคงจะพอทำได้ จึงได้เสนอเรื่อง “บันทึก-สร้างสรรค์” สำหรับการบรรยายในครั้งนี้ ซึ่งก็คือ การศึกษาค้นคว้า ทดลอง วิเคราะห์ บันทึก สร้างสรรค์ เพื่อการพัฒนาสร้างงานให้มีคุณค่าทางศิลปะมากขึ้นจากประสบการณ์ของผมเป็นส่วนใหญ่

ศิลปะกับผู้เกี่ยวข้อง

เรื่องศิลปะเป็นเรื่องที่พูดได้ค่อนข้างยากที่จะให้เกิดความรู้ความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้งและทั่วถึงกัน มีความคิดเห็น มุมมองคล้ายกัน แตกต่างกันไปบ้าง น้อยบ้าง ของบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ เช่น นักวิชาการศิลปะ นักศึกษาศิลปะ นักวิจารณ์ศิลปะ นักประวัติศาสตร์ศิลปะ นักสุนทรียศาสตร์ ศิลปิน จิตรกร ประติมากร มัณฑนากร สถาปนิก ฯลฯ อย่างไรก็ตามก็ผมคิดว่า ผู้ที่เกี่ยวข้องกับศิลปะดังกล่าวแล้ว ต่างก็คิดปฏิบัติ แสดงความคิดเห็น ให้เกิดความเข้าใจในคุณค่าและเพื่อความเจริญก้าวหน้าเป็นประโยชน์กับงานศิลปะ เป็นจุดหมายปลายทางร่วมกัน มีคำกล่าวเป็นนัยๆ ว่า ศิลปะไม่ใช่คณิตศาสตร์ 2+2 ต้องเป็น 4 ศิลปะแตกต่างไปจากนั้น อาจมีผลเท่ากัน น้อยกว่า หรือมากขึ้นก็อาจเป็นไปได้

ศิลปะกับความงาม

ศิลปะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ความงามที่มีอยู่ในธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสังคม ผู้สร้างสรรค์งานศิลปะทุกประเภทได้เห็น สัมผัส รับรู้ เกิดความรู้สึกประทับใจ อันเป็นสิ่งดลบันดาลใจให้สร้างงานศิลปะออกมาจากความรู้อย่างสามารถ และประสบการณ์ของตน ถ้างานศิลปะที่สร้างขึ้นนั้นมีคุณค่าสูง ก็จะเป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษย์ เสมือนหนึ่งเป็นอาหารใจ ได้รับรู้ถึงความรู้สึกนึกคิด ชีวิต และความงามในงานศิลปะนั้นร่วมกับผู้สร้างสรรค์ ขอยกตัวอย่างที่สำคัญและรู้สึกได้อย่างชัดเจน คือ เพลง “เขมรไทรโยค” มีความไพเราะเพราะพริ้ง เป็นเพลงไทยอมตะเพลงหนึ่ง ได้ฟังแล้วมีความสุข เพลิดเพลินมีจินตนาการไปกับธรรมชาติที่ร่มรื่น มีชีวิต ถ้าสมมติเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ สมเด็จพระบรมครูทางศิลปะท่านไม่ได้เสด็จประพาสน้ำตกไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี คงไม่มีเพลงอมตะเพลงนี้เกิด (สร้างสรรค์) ขึ้นอย่างแน่นอน

การช่าง หัตถกรรม ศิลปหัตถกรรม การช่าง

ในอดีตนั้น เรามักจะได้ยินคำว่า การช่าง การช่างฝีมือ หัตถกรรม ต่อมาได้ผนวกเป็นศิลปหัตถกรรม การช่าง งานสำคัญเหล่านี้มีที่มาจากสถานที่อันสำคัญ คือวัดกับวัง ซึ่งเป็นศูนย์กลางการสร้างงานดังกล่าว มีการศึกษา เรียนรู้ฝึกฝน ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นประเพณีนิยม

วัด เป็นปูชนียสถานสำคัญทางศาสนา เป็นศูนย์กลางความรู้ต่างๆ เป็นที่ชุมนุมในการประกอบพิธีทางศาสนา ที่มาแห่งความศรัทธา เลื่อมใส และถือปฏิบัติธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า องค์พระบรมศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาประจำชาติของเรา มีการสร้าง

สถาปัตยกรรม โบสถ์ วิหาร วัดวาอาราม สร้างประติมากรรมพระพุทธรูปแทนองค์พระศาสดาไว้เคารพบูชา กราบไหว้ ลวดลายปูนปั้น บานประตูสลักไม้อันวิจิตร จิตรกรรมฝาผนังเป็นเรื่องเกี่ยวกับพุทธประวัติ ชาดก ตู้อพระบรมลောင်းน้ำ และการช่างอื่นๆ

วัง หมายถึงพระบรมมหาราชวัง พระที่นั่งปราสาทราชมณเฑียร ซึ่งเป็นที่ประทับ ทรงงาน ประกอบพระราชพิธีต่างๆ ของพระมหากษัตริย์ องค์เอกอูปถัมภกศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ งานศิลปะที่สร้างขึ้นทั้งสถาปัตยกรรม หัตถกรรม การช่างและอื่นๆ ซึ่งล้วนเป็นของสูงมีค่า พระมหากษัตริย์และเจ้านายชั้นสูงหลายพระองค์ ได้ทรงงานฝีมือพระหัตถ์ และมีส่วนอันสำคัญยิ่งในงานอันมีคุณค่าเหล่านั้น ช่างหลวง หรือนายช่าง เป็นผู้สร้างสรรค์งานสนองพระราชดำริ พระราชศรัทธา และได้อบรมสั่งสอน ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นประเพณี

ศิลปะไทยแบบประเพณี

วัดกับวังเป็นสถานที่สำคัญ เป็นที่มาแห่งการสร้างสรรค์งานศิลปะอันสูงค่าที่บรรพบุรุษของเราได้สร้างสมไว้เป็นมรดกตกทอดมาเป็นที่ภาคภูมิใจของเรชาวไทย เราเรียกศิลปะประเภทนี้ว่า “ศิลปะไทยแบบประเพณี” มีเอกลักษณ์พิเศษ มีคุณค่าทั้งทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ดังตัวอย่างที่สำคัญยิ่งทางประติมากรรม คือ “พระพุทธรูปชินราช” จังหวัดพิษณุโลก พระพุทธรูปสำคัญคู่บ้านคู่เมืองไทย มีความงดงามอันวิจิตร พระพักตร์ พระเศียร เรือนแก้ว และส่วนอื่นๆ ประกอบเป็นองค์งามสง่า กลมกลืนกับแท่นฐาน เป็นอย่างดียิ่ง เมื่อได้ไปนมัสการ เกิดความรู้สึกปีติยินดี ที่มีทุกข์ก็คลายลงและเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง

ศิลปะไทยร่วมสมัย

เมื่อความเจริญของโลกในด้านต่างๆ เช่น การคมนาคม สื่อสาร การศึกษา และอื่นๆ มาสู่ประเทศเรา ทำให้มีการติดต่อเกี่ยวข้องกับประเทศต่างๆ มากขึ้น มีการค้าขาย แลกเปลี่ยนกันหลายๆ อย่าง รวมทั้งศิลปะก็ให้อิทธิพลซึ่งกันและกันระหว่างศิลปะตะวันตก และตะวันออก ชีวิตและสังคมไทยเปลี่ยนไปจากเดิม ทุกๆ ชาติมีความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน มีความเป็นสากลมากขึ้น

ล้นเกล้าฯ สมเด็จพระปิยมหาราช รัชกาลที่ 5 แห่งบรมราชจักรีวงศ์ ทรงมีวิเทศยานพาหนะไปประเทศชาติให้พ้นวิฤตจากการล่าอาณานิคมของประเทศตะวันตก ทรงแสดงพระปรีชาสามารถให้นานาอารยประเทศรับรู้ ในการเสด็จประพาสยุโรป 2 ครั้ง ทรงนำเอาสถาปนิก จิตรกร ประติมากร ชาวอิตาเลียน มาออกแบบก่อสร้างพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เพื่อทรงใช้เป็นสถานที่อันสำคัญต้อนรับแขกเมือง ทรงสนพระทัยมากในความสำคัญของศิลปะ

ล้นเกล้าฯ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า รัชกาลที่ 6 ทรงรับต่อจากพระบรมราชชนก ในการสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคมและอื่นๆ ทรงรับประติมากรชาวอิตาเลียนคนสำคัญ คือ ศาสตราจารย์ ชี เฟโรจี มาปฏิบัติงานปั้นหล่อ ต่อมาท่านศาสตราจารย์ผู้นี้ได้รับราชการในกรมศิลปากร ได้ปฏิบัติงานการออกแบบปั้นหล่อ พระบรมราชานุสาวรีย์และอนุสาวรีย์สำคัญๆ ไว้หลายแห่ง เช่น พระบรมราชานุสาวรีย์ รัชกาลที่ 1 องค์ปฐมกษัตริย์แห่งบรมราชจักรีวงศ์ ณ เชียงแสนปฐมบรมราชานุสรณ์, พระบรมราชานุสาวรีย์ รัชกาลที่ 6 ณ สวนลุมพินี พระบรมราชานุสาวรีย์พระเจ้าตากสินมหาราช วงเวียนใหญ่ อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี จังหวัดนครราชสีมา ฯลฯ

ท่านศาสตราจารย์ ประติมากรผู้สร้างงานสำคัญไว้ดังกล่าวข้างต้น ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “ศิลปะพระศรี” และถือสัญชาติไทย ท่านได้วางรากฐานการศึกษาศิลปะสมัยใหม่ อบรมสั่งสอนศิษย์ ให้มีความรู้ ความสามารถ เข้าใจในคุณค่าของศิลปะ แก่ศิษย์เป็นเอกประการ ศิษย์รุ่นแรกๆ ของท่าน ได้มีส่วนในการปฏิบัติงานปั้น ขยายพระบรมราชานุสาวรีย์และอนุสาวรีย์ต่างๆ ที่ท่านเป็นผู้ออกแบบควบคุม ดำเนินการเมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ หลังจากนั้นศิษย์รุ่นอาวุโสก็ได้รับหน้าที่จากทางราชการในการออกแบบปั้นหล่อ สร้างงานศิลปะอื่นๆ รวมทั้งการให้การศึกษาแก่ศิษย์รุ่นหลังๆ ต่อมาด้วย

ข้อความข้างต้นนี้ เป็นที่มาแห่งการศึกษาสร้างสรรค์งานศิลปะสมัยใหม่ขึ้น มีลักษณะแตกต่างไปจากศิลปะไทยแบบประเพณีในอดีต เราเรียกศิลปะสมัยใหม่นี้ว่า “ศิลปะไทยร่วมสมัย”

ท่านศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี ได้สร้างงานศิลปะทางประติมากรรมสำคัญ เช่น พระบรมราชานุสาวรีย์ อนุสาวรีย์ และอื่นๆ ไว้เป็นสมบัติของชาติ เป็นผู้นำคนสำคัญผู้หนึ่งในการก่อตั้งโรงเรียนประณีตศิลปกรรมและมหาวิทยาลัยศิลปากร วางรากฐานการศึกษาศิลปะสมัยใหม่ ท่านได้ริเริ่มการจัดแสดงศิลปกรรมแห่งชาติขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. 2492 เป็นการเผยแพร่งานศิลปะไทยร่วมสมัย ต่อมาก็ได้จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ส่งเสริมสร้างมาตรฐานคุณค่างานศิลปะไทยร่วมสมัย จากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ไปสู่การแสดงศิลปกรรมระหว่างชาติ และท่านได้นำงานศิลปะไทยร่วมสมัยไปแสดงในต่างประเทศด้วย ได้ทำคุณประโยชน์ในงานศิลปะไทยร่วมสมัยไว้เป็นอันมาก ได้รับการสดุดี ยกย่องให้เกียรติอย่างสูงจากวงการศึกษามหาวิทยาลัยว่าท่านเป็น “บิดาแห่งศิลปะไทยร่วมสมัย”

การศึกษา

การศึกษาศิลปะเป็นปัจจัยแรกที่สำคัญยิ่งเพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจในคุณค่า และสามารถปฏิบัติงานสร้างสรรค์งานศิลปะได้เป็นอย่างดีในที่สุด ผู้ศึกษาควรมีบางอย่างที่สำคัญไว้เป็นทุนเดิมก่อน คือ รัก ชอบ ใฝ่รู้ ใฝ่ปฏิบัติในงานศิลปะ ก็จะสามารรถรับความรู้และปฏิบัติการศึกษาได้เป็นอย่างดี

การศึกษาศิลปะในอดีต สำหรับศิลปะไทยแบบประเพณีนั้น หัวหน้าสกุลช่างเป็นครูใหญ่ ให้การศึกษา อบรม สั่งสอน แก่ศิษย์ให้สามารถปฏิบัติงานเป็นลูกมือช่วยงานในเบื้องต้น เมื่อมีความรู้ ความสามารถเพิ่มขึ้น ก็สั่งสอน อบรม ปฏิบัติงานสืบทอดกันมา

ส่วนการศึกษาศิลปะไทยร่วมสมัยนั้นมีการศึกษาที่เป็นระบบมากขึ้น ให้ความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ตามหลักสูตรการสอนทุกระดับ มีการจัดกิจกรรมต่างๆ มากขึ้น สร้างเอกสารทางวิชาการ ตำรา มีการค้นคว้า ทดลอง วิเคราะห์ บันทึก สร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาการสร้างงานศิลปะให้มีคุณค่า มีการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบสถานศึกษา

วิชาศิลปะมีความสำคัญที่จะกล่อมเกลาคิดใจให้ผู้ศึกษาเรียนรู้ ประพจน์ดี ปฏิบัติดี สร้างเสริมรสนิยมและมีจิตใจงดงาม จึงถูกจัดไว้ในหลักสูตรการศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมของชาติพอสมควร เป็นพื้นฐานความรู้เบื้องต้นก่อนที่จะศึกษาต่อในระดับอาชีวและอุดมศึกษาต่อไป การศึกษาในระดับต้นนี้มุ่งเน้นให้นักเรียนได้ใกล้ชิด ได้ทดลอง ปฏิบัติ เล่น สนุกกับงานศิลปะ ให้เด็กได้แสดงออก ซึ่งความคิดมากกว่าฝีมือ เด็กเล็กมักจะมีฝีมือน้อย แต่ก็มีความ

ความบริสุทธิ์ใจ จริงใจอย่างมากในการแสดงออก เมื่อเติบโตขึ้นก็มีความรู้ ความเข้าใจและมีฝีมือเพิ่มขึ้นตามวัยและชั้นเรียน

การศึกษาศิลปะในระดับอาชีวและอุดมศึกษานั้น ผู้ศึกษามีความรู้เบื้องต้นในระดับมัธยมศึกษาบ้างแล้ว ประสงค์จะเรียนรู้ทางศิลปะเพิ่มขึ้น เพื่อจะนำวิชาศิลปะไปประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่จะมีทุนเดิม (รัก ชอบ สนใจ ใฝ่รู้ มีฝีมือมาบ้าง) พอสมควร ที่เราเรียกกันว่า ศิลปะนิสัย หรือพรสวรรค์ ซึ่งแม้ธรรมชาติจะให้มาไม่เท่ากันทุกคน แต่ก็สามารถเพิ่มพูนได้ด้วยการขยัน หมั่นเพียรศึกษาเป็นพิเศษ การศึกษาศิลปะเพื่อเป็นวิชาชีพนี้ เป็นไปตามจุดหมาย ความสำคัญของหลักสูตรระยะเวลา และระดับการศึกษา มีการศึกษาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ การเรียนรู้ที่หนักในเชิงปฏิบัติงานก็เพื่อการพัฒนาในการสร้างสรรค์งานศิลปะเป็นสำคัญ มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ค้นคว้า ทดลอง วิเคราะห์ บันทึก สร้างสรรค์ อย่างจริงจังขึ้นกว่าระดับมัธยมศึกษา มีครูอาจารย์เป็นผู้ให้บทเรียน แนะนำ สั่งสอน โดยให้ปฏิบัติงานเป็นงานศึกษาศิลปะก่อน แล้วพัฒนาสร้างงานให้มีคุณค่าทางศิลปะมากขึ้นตามลำดับ

ทางราชการได้จัดตั้งสถานศึกษาศิลปะที่สำคัญขึ้น เพื่อให้กุลบุตร กุลธิดาได้มีโอกาสเข้าศึกษาศิลปะเป็นวิชาชีพ ดังนี้

- โรงเรียนเพาะช่าง (พ.ศ. 2456) ปัจจุบันเป็นสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเพาะช่าง
- โรงเรียนนาฏดุริยางคศิลป์ (พ.ศ. 2476) ปัจจุบันเป็นวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร
- โรงเรียนประณีตศิลปกรรม (โรงเรียนศิลปากร แผนกช่าง พ.ศ. 2477 - 2487)

- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ประมาณ พ.ศ. 2481) ในคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
- มหาวิทยาลัยศิลปากร (พ.ศ. 2486) คณะจิตรกรรมและประติมากรรม ปัจจุบันได้พัฒนาขึ้น มีหลายคณะวิชา
- โรงเรียนศิลปศึกษา (เตรียมมหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2495) ปัจจุบันเป็นวิทยาลัยช่างศิลป์ กรมศิลปากร

ต่อมาทางราชการและเอกชนได้จัดตั้งสถานศึกษาศิลปะเพิ่มขึ้นอีกหลายแห่ง ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด บางสถานศึกษาดังกล่าวข้างต้น ก็ได้เปิดให้การศึกษาศิลปะในต่างจังหวัดด้วย เพื่อพัฒนาขึ้นทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ ปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาทุกระดับให้เข้ากับสภาพชีวิตและสังคมไทยและทรัพยากรท้องถิ่นอันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา จัดหาบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถให้การศึกษา เพิ่มประสิทธิภาพการศึกษา จัดกิจกรรมพิเศษ เช่น การจัดค่ายศิลปะ แลกเปลี่ยนความรู้ และปฏิบัติงานร่วมกันทั้งครู อาจารย์ นักศึกษา นักเรียน จัดการแสดงผลงาน การศึกษาของสถานศึกษาเป็นประจำปี ตั้งชมรม สมาคม เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการศึกษา จัดตั้ง หอศิลป์ หรือห้องแสดงศิลปะไว้ในสถานศึกษา เพื่อให้นักเรียนนักศึกษาได้เรียนรู้อย่างใกล้ชิด

การศึกษานอกระบบสถานศึกษานั้น ผู้ศึกษาส่วนใหญ่มักมีทุนเดิมจากการรักชอบ สนใจใฝ่รู้ วิชาศิลปะมาบ้างแล้ว ได้รับความรู้เดิมจากระดับประถม และมัธยมศึกษามาก่อน อาจศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง หาความรู้เพิ่มเติมจากผู้รู้ ให้คำแนะนำ หรืออาจเข้ารับการฝึกอบรมในหลักสูตรระยะสั้น ซึ่งสถานศึกษา สมาคมหรือองค์กรจัดขึ้นเป็นครั้งคราว รวมทั้งศึกษาจากงานศิลปะที่มีคุณค่าสูง จากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ, พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หอศิลป์ และจากการแสดงศิลปกรรม

สำคัญต่างๆ ด้วย ก็จะมีความรู้เพิ่มขึ้น สามารถพัฒนาสร้างสรรค์งานของตนให้มีคุณค่าทางศิลปะขึ้นได้เช่นเดียวกัน

ศิลปะกับค่านิยม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้บัญญัติให้ค่านิยมศิลปะ ไว้ดังนี้

ศิลป-ศิลปะ-ศิลปะ (สิน ละ ปะ, สิน, สิน ละ ปะ)

น. ฝีมือ, ฝีมือทางการช่าง, การแสดงออกซึ่งอารมณ์สะท้อนใจให้ประจักษ์เห็น

โดยเฉพาะหมายถึงวิจิตรศิลป์...

ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้ให้ความหมายคำว่า ศิลปะ ไว้ในสูจิบัตรการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ และในบทความศิลปะอื่นๆ รวบรวมไว้ในอักษรศิลป์ พีระศรี หลายอย่าง ขอยกเพียงตัวอย่างหนึ่ง

“ศิลปะ” หมายความว่า งานอันเป็นความพากเพียรของมนุษย์ ซึ่งต้องใช้ความพยายามด้วยมือและด้วยความคิด...

การวิเคราะห์

การวิเคราะห์ และการวิจารณ์มีความสำคัญทั้งการศึกษาและการสร้างสรรค์งานศิลปะ เพื่อให้รู้คุณค่าของงานศิลปะ รู้ข้อบกพร่องนำมาแก้ไขหาแนวทางพัฒนาในการสร้างงานศิลปะ วิเคราะห์ตนเองในเรื่องอุปนิสัยที่เหมาะสมกับการสร้างงานศิลปะ เพราะผู้ปฏิบัติงานศิลปะจะเห็นงานศิลปะของตนเองก่อนผู้อื่น

หลักเกณฑ์การวิเคราะห์

หลักเกณฑ์ที่สำคัญในการวิเคราะห์คุณค่าของงานศิลปะ โดยเฉพาะที่เป็นวิจิตรศิลป์ จากการที่ได้ศึกษาและประสบการณ์ ดังนี้

- งานศิลปะที่มีคุณค่านั้น จะให้อารมณ์สะท้อนซึ่งชีวิต และความงามอันแสดงถึงความคิดสร้างสรรค์
- เป็นงานต้นแบบ ต้นฉบับ ไม่ลอกเลียนแบบอย่างความคิดมาจากที่อื่นใดและผู้ใด
- ถูกต้องตามทฤษฎีศิลปะต่างๆ ไม่ขัดตาและความรู้สึก
- มีความประสานกลมกลืนกันเป็นอันดีเกิดความงามและความพอดีเป็นเอกภาพ
- แสดงถึงปัญญาความสามารถของผู้สร้างสรรค์ ทนสมัยเข้ากับชีวิตของเราในปัจจุบัน มีความเรียบง่าย แต่ให้ความรู้สึกได้อย่างลึกซึ้ง

ผู้วิเคราะห์ควรมีทัศนคติที่ดี มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ไม่เข้ากับตนเอง และไม่มีอคติกับผู้สร้างสรรค์งานศิลปะ ผมได้ใช้หลักเกณฑ์กว้างๆ ดังต่อไปนี้ พิจารณาคูณค่างานศิลปะ เมื่อได้รับเชิญเป็นกรรมการคัดเลือกและตัดสินงานศิลปะในการแสดงงานศิลปะต่างๆ โดยเฉพาะในงานศิลปะของเด็ก ต้องดูที่วัยและชั้นเรียนประกอบด้วย

การวิเคราะห์นี้ อาจรวมไปถึงการวิเคราะห์ตนเองในการเลือกใช้เทคนิค สื่อในการแสดงออก เพื่อการสร้างสรรค์งานศิลปะให้เหมาะสมและเป็นประโยชน์แก่ตนเอง

ผมรักธรรมชาติ งานศิลปะที่ผมสร้างสรรค์ขึ้น ได้รับความบันดาลใจจากธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ ธรรมชาติมีชีวิต ความงาม และให้ความรู้สึกอันหลากหลาย เมื่อเดินทางท่องเที่ยว หรือพักผ่อนสุดสัปดาห์ ผมมักนำเครื่องเขียนในการปฏิบัติงานจิตรกรรมสีน้ำไปด้วยเสมอ และก็ได้นันทนาการชีวิตและความงามของธรรมชาติเท่าที่เวลาจะอำนวย รู้สึกเป็นสุขที่ได้พักผ่อน และได้ทำงานศิลปะที่ผมรักด้วย จิตรกรรมสีน้ำมีเสน่ห์เป็นพิเศษ

การปฏิบัติต้องตัดสินใจแน่นอน ขับพลันในการแสดงออก เหมาะกับอุปนิสัยของผม และผมก็ได้ปฏิบัติต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลานานพอสมควร มีความสุขเมื่อได้เล่นสีต่างๆ ลงบนกระดาษ โดยเฉพาะการเขียนภาพวิว ทิวทัศน์ วัด ทะเลในฤดูฝน ท้องฟ้าไม่เรียบเหมือนในฤดูร้อน มีเมฆปกคลุมอยู่โดยทั่วไป ก่อนฝนจะตก ท้องฟ้าจะมีสีหนักเข้ม แต่ไม่นานนักสีเริ่มจางลง แล้วจึงจะมีเมฆฝนตกลงมาเป็นสายๆ เนื่องจากลมพัด หลายครั้งผมลงมือระบายสี ตั้งแต่มีดฝน ละอองฝนตกลงมาน้อยๆ ในรูป ผมต้องประคองแปรงกระดาษที่เขียนไม่ให้ละอองฝนตกลงมามากนัก เดิมสีลงไปในส่วนที่ละอองฝนตกลงมากไป หลายครั้งตัวผมเปียกด้วยละอองฝน แต่ได้ผลจากงานจิตรกรรมสีน้ำนั้นอย่างไม่คาดคิด เมื่องานเสร็จลงลง ละอองฝนทำให้เกิดเป็นดอก ดวง เป็นจุดน้อยๆ ในภาพดูนุ่ม ชุ่มฉ่ำ เมื่อนำไปเข้ากรอบและติดตั้งแสดงแล้ว ความรู้สึกในภาพนั้นดูเหมือนยังเปียกอยู่ ผมตั้งใจที่เทวดาพระพิรุณท่านได้ช่วยผมเขียนด้วย ยากที่เทคนิคการปฏิบัติงานจิตรกรรมด้วยสีอื่นๆ จะกระทำได้

การวิเคราะห์เพื่อให้รู้ถึงคุณค่างานศิลปะรวมทั้งวิเคราะห์ตนเองดังกล่าวข้างต้นนี้ จะนำไปสู่การบันทึก สร้างสรรค์งานศิลปะให้พัฒนามีคุณค่าต่อไป

การบันทึก

การบันทึกนี้มิได้หมายถึง การฝึกหัดเขียนรูป หรือทำตามบทเรียนที่ครูอาจารย์สั่งให้ปฏิบัติ หากเป็นการบันทึกเพื่อการสร้างสรรค์ศิลปะเป็นสำคัญ บางครั้ง บางกรณีก็เป็นการบันทึกและสร้างสรรค์รวมไปด้วยกัน หรืออาจเป็นการบันทึกในความคิดสร้างสรรค์แรกเริ่ม เพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์อย่างสมบูรณ์ในที่สุดได้ เช่น

- บันทึกด้วยความคิดแรก เป็นเพียงเส้นหรือรูปร่างๆ ที่แสดงออกและเข้าใจได้ทันที อาจนำมาปรับปรุง เปลี่ยนแปลงบางอย่างให้สมบูรณ์ขึ้นเป็นบันทึกแรกๆ เพื่องานประติมากรรมเป็นส่วนใหญ่ นำไปขยายเป็นงานศิลปะสร้างสรรค์ขนาดใหญ่ได้ ตัวอย่างเช่น แบบร่างต่างๆ ของท่านศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี และประติมากรอื่นๆ ในการสร้างประติมากรรมชิ้นสำคัญๆ

- บันทึกเพื่อเป็นความทรงจำไว้เป็นความคิดในสมอง ไม่จำเป็นต้องบันทึกเป็นภาพ สิ่งประทับใจมาก และได้สัมผัสมาด้วยตนเอง จะไม่มีการลืมเลือน มีแต่จะเร่งเร้าให้เกิดการสร้างสรรคงานศิลปะขึ้นในเวลาไม่ช้านัก

- บันทึกเป็นข้อมูลสำคัญด้วยเส้น หรือรูปอย่างง่าย ๆ อาจบันทึกไว้หลายๆ รูปในเรื่องเดียวกัน หรือหลายเรื่อง เพื่อนำมาใช้ในการสร้างสรรค์โดยเฉพาะ

- บันทึกเป็นตัวอักษร เช่น นักเขียน นักประพันธ์ หรือบุคคลที่อยู่ในวงวรรณกรรมเป็นส่วนใหญ่ เมื่อได้รับสิ่งที่น่าสนใจก็บันทึกไว้ เป็นทั้งข้อมูลและสิ่งที่นำมาซึ่งความคิดสร้างสรรค์ ในการสร้างโครงเรื่อง และข้อความในส่วนขอบทความตามที่เห็นสมควร ผู้สร้างสรรค์ศิลปะประเภทอื่นๆ ก็อาจบันทึกได้เช่นเดียวกัน

- บันทึกเป็นรูปและตัวอักษรรวมกัน อาจนำบันทึกนี้ไปใช้เป็นส่วนหนึ่งในงานศิลปะสร้างสรรค์ได้ โดยให้ความสำคัญและกลมกลืนกับส่วนอื่นๆ เช่นในงานจิตรกรรมลักษณะภาพปะติด

- บันทึกในการเดินทาง ท่องเที่ยว พักผ่อน บางครั้งอาจมีเวลาอันจำกัด ถ้ามีสมุดบันทึกติดตัวไปด้วย เมื่อมีเรื่องน่าสนใจและเกิดความประทับใจก็บันทึกไว้ได้ทันทีที่ บันทึกในข้อนี้ผมทำอยู่เป็นประจำทั้งในการท่องเที่ยว พักผ่อนและเดินทาง

เกือบทุกครั้ง มีความสุขที่ได้บันทึกไว้ อาจนำมาแต่งเติมและทำให้สำเร็จเป็นงานศิลปะได้

- บันทึกอย่างฉับพลันทันที ร่วมกับการสร้างสรรค์ไปด้วยกันในงานศิลปะ เมื่อเกิดความรู้สึกประทับใจเป็นพิเศษในทันที เป็นการบันทึกเพื่อการแสดงออกให้มีชีวิต ความงาม บรรยากาศ ฯลฯ ที่ได้เห็นได้สัมผัส นั้น เป็นส่วนหนึ่งของงานจิตรกรรมสีน้ำที่ผมปฏิบัติอยู่

- บันทึกด้วยความเคารพ ศรัทธา เลื่อมใสในความสำคัญของสถานที่ บุคคล หรือเหตุการณ์อันน่าประทับใจในสถานที่นั้น แล้วนำมาทำให้อันเป็นงานศิลปะหรือใช้เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างสรรค์ก็ได้

การสร้างสรรค

ศิลปะร่วมสมัยของทุกชาติในปัจจุบัน ผู้สร้างสรรค์มีอิสระอย่างกว้างขวางในเรื่องราว รูปแบบ เทคนิค การแสดงออกและอื่นๆ ต่างกับศิลปะแบบประเพณีของแต่ละชาติ มีการแลกเปลี่ยนในการศึกษาทั้งทางวิชาการและปฏิบัติการ เป็นการระหว่างชาติมากขึ้น มีกิจกรรมทางศิลปะต่างๆ ร่วมกัน ทำให้เกิดและรับอิทธิพลซึ่งกันและกัน ได้รู้เห็น และเข้าใจในคุณค่าของงานศิลปะร่วมสมัยด้วยกัน มีความเป็นสากลมากขึ้น เห็นได้จากการแสดงศิลปกรรมร่วมสมัยระหว่างชาติที่สำคัญทุกแห่งทั้งในประเทศและต่างประเทศ ขอเสนอความคิดบางอย่างอันจะก่อประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์งานศิลปะ ดังนี้

- การสร้างสรรค์งานศิลปะทุกประเภท มุ่งหวังจะให้เกิดคุณค่าสูงเท่าที่จะทำได้ ผู้สร้างสรรค์จึงควรทำด้วยความสามารถและประสิทธิภาพของตนอย่างบริสุทธิ์ใจและจริงใจ

- การสร้างสรรค์ควรแสดงออกให้เห็นถึง

คุณค่า ชีวิต ความงามของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสังคมในปัจจุบัน

- การสร้างสรรค์งานศิลปะควรให้มีรูปแบบที่เรียบง่าย แต่ให้ความรู้สึกทางอารมณ์และการแสดงปัญญาออกมาให้ปรากฏ คือทำแต่เรียบง่ายให้ความรู้สึกอย่างลึกซึ้ง

- ควรค้นคว้า ทดลอง คิดหาเรื่องราวที่แสดงออกอย่างน่าสนใจ ตลอดจนวัสดุ เทคนิคใหม่ๆ มาใช้ในการสร้างสรรค์ และพัฒนาให้งานที่สร้างขึ้นนั้นมีคุณค่าทางศิลปะสูงขึ้นถึงขั้นสูงหาคัมภีร์ภาพ ไม่เพียงแต่จะดูแปลกใหม่เท่านั้น

- ศึกษาค้นคว้าในศาสตร์และศิลปะประเภทอื่นๆ มาใช้เป็นประโยชน์ในการสร้างสรรค์งานที่ทำอยู่ อาจได้แนวความคิดใหม่และคุณค่าบางอย่างมาทำให้เกิดการพัฒนาสร้างสรรค์ก็ได้

ใช้ประโยชน์จากการบันทึกต่างๆ ดังกล่าวแล้ว นำมาปฏิบัติการสร้างสรรค์อันควรแก่กรณี เพราะการบันทึกเป็นทั้งข้อมูล และเกิดจากความรู้สึกประทับใจ เป็นสิ่งแรกที่สำคัญมากอย่างหนึ่งในการสร้างสรรค์ หรือสร้างสรรค์ไปพร้อมกับบันทึกชีวิต ความงามที่ประทับใจ และแสดงออกมาในงานสร้างสรรค์อย่างฉับพลันทันที

- การสร้างสรรค์งานศิลปะอันเป็นวิจิตรศิลป์นั้น มีคุณค่าสูงและแสดงออกอย่างบริสุทธิ์ เป็นเสมือนผู้นำในด้านความคิดให้แก่ศิลปะประเภทอื่น ๆ เช่น พาณิชยศิลป์ อุตสาหกรรมศิลป์ เป็นต้น

ข้อคิดเห็นในการบันทึก-สร้างสรรค์ ข้างต้นนี้ได้มาจากการศึกษาและประสบการณ์ในการที่หาทางพัฒนาสร้างสรรค์งานจิตรกรรมของผมเป็นส่วนใหญ่ มิใช่เป็นหลักการและสิ่งสำคัญที่ผู้สร้างสรรค์ทุกคนเห็นด้วย หรือปฏิบัติตาม อาจมีแนวความคิดและสิ่งอื่น ๆ ที่สำคัญกว่านี้ก็เป็นได้

ความคิด จินตนาการต่างๆ นั้น ทุกคนมีอิสระ ไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน ผมเพียงแต่เสนอแนะบางอย่างที่คิดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาศิลปะสร้างสรรค์งานศิลปะได้บ้างเท่านั้น

ผมขอเรียนอธิบายเพิ่มเติมและขอยกตัวอย่างประกอบดังนี้

- เมื่อผมไปงานสำคัญในวาระสุดท้ายแห่งชีวิตของญาติมิตร ผู้คุ้นเคยที่เคารพนับถือในงานพระราชทานเพลิงศพ หรืองานฌาปนกิจศพ เพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ที่จากไปและเจ้าภาพนั้น ผมมิได้นำเครื่องเขียนหรือแม้แต่สมุดบันทึกไปด้วย แต่เกิดประทับใจทุกครั้งที่ได้แค่บันทึกไว้ในสมอง เห็นกลุ่มผู้คนแต่งกายไว้ทุกข์เดินขึ้นเมรุ ขึ้นทางหนึ่ง ลงทางหนึ่ง ผมก็เป็นผู้หนึ่งที่เดินขึ้นลงในกลุ่มนั้นด้วย เมรุเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการประกอบพิธี เมื่อเดินเข้าไปใกล้ก่อนที่จะขึ้นบันไดเมรุ ผมเมยหน้าขึ้นดูตัวเมรุ จนสูงที่สุดถึงยอดเมรุและท้องฟ้า เกิดความประทับใจในการที่จะสร้างสรรค์งานจิตรกรรมออกมา 2 อย่างต่างกัน คือ

1. สร้างบรรยากาศพิเศษให้เข้ากับการจากไปอย่างไม่มีวันกลับของผู้ซึ่งเรามาในงานของเขาเป็นวาระสุดท้าย คิดจะสร้างบรรยากาศของรูปเขียนเป็นเวลาที่พระอาทิตย์จะตกส่วนล่างของเมรุ มีไทม์เวลา 16.30 หรือ 17.00 น. ที่ประกอบพิธีตามปกติ ให้เห็นถึงความทะนุถนอมหนักแน่น ย้อนแสงของเมรุและกลุ่มผู้คนในงานจิตรกรรม

2. หลายครั้งที่ไปงานอันมีเกียรติพิเศษของผู้ที่จากไป และได้สร้างคุณค่าความดี ทำประโยชน์ไว้แก่ชาติบ้านเมืองไว้มาก ผมมีความรู้สึกทั้งเสียใจ เสียหายที่เขาได้จากไปแล้ว แต่อีกส่วนหนึ่งของจิตใจก็คือ ความดี ความงามต่างๆ ที่ผู้เสียชีวิตได้ประกอบกรรมดีไว้นั้น คงจะพาท่านไปสู่สุคติในสัมปรายภพ ผมคิดที่จะสร้างงาน

จิตรกรรมให้มีสีสันสว่าง ไม่มีดทะมืนดังข้อ 1
ท้องฟ้าให้กลมกลืนกับตัวเมรุ ให้ความรู้สึกเหมือน
หนึ่งเทวดาที่อยู่ในสรวงสวรรค์ ยินดีมารับวิญ-
ญาณของท่านผู้จากไปของเราไปสู่ที่ขอบที่ควร
และนี่จะเขียนภาพของเมรุในลักษณะที่มองดูสูง
ขึ้นไปมากกว่า จะเขียนให้เห็นเป็นธรรมชาติที่ห่าง
จากตัวเมรุออกไป

- สุดสัปดาห์หรือมีเวลาว่างพอสมควร ผม
เดินทางไปพักผ่อนชายทะเลที่เกาะสีชัง และสัปดาห์
เป็นประจำ เนื่องจากสถานที่ดังกล่าวใช้เวลาเดิน-
ทางไม่มากนักจากที่ผมอยู่ ผมได้นำเครื่องเขียน
สีน้ำไปด้วยทุกครั้ง ได้ทำงาน มีความสุข และได้
พักผ่อน ทะเลมีชีวิต ความงามอันหลากหลาย ให้ความ
ความรู้สึกต่างๆ ตามวัน เวลา และฤดูกาล เช่น วัน
สบายๆ อากาศดี โปร่งใส รู้สึกแจ่มใส กว้างไกล
สุดสายตา รู้สึกเหมือนตนเองเป็นจุดเล็กๆ นิดเดียว
ในธรรมชาติอันกว้างใหญ่นั้น ท้องฟ้าด้านบนมีสี
และน้ำหนักเข้ม สดใสมากกว่าส่วนที่ใกล้ที่สุดจรดน้ำ
หรือภูเขา และถูกกลืนด้วยสีของบรรยากาศในยาม
นั้น แต่ตรงกันข้ามเมื่อถึงฤดูฝน มีเมฆปกคลุม
ท้องฟ้าโดยทั่วไป บางเวลาให้ความรู้สึกพิเศษแก่
จิตใจ เช่นเวลามืดฝน มีสีหนักและมีมืดมากกว่าใน
ส่วนข้างล่างที่ติดกับน้ำทะเล เวลาเช้า-เย็น พลัง
ของแสงพระอาทิตย์ก็ให้ความรู้สึกพิเศษ และมี
ความงามนำบันทึกสร้างสรรค์เช่นเดียวกัน

- ในสถานที่แห่งเดียวกัน อาจให้ความรู้สึก
แตกต่างกันในการที่จะบันทึกสร้างสรรค์ก็ได้ เช่น
เรือประมงจอดเรียงกันอยู่หลายลำเป็นประจำ
เนื่องจากได้กั๊ก ลูกเรือได้นำเรือออกไปจับปลาอัน
เป็นกิจวัตรประจำวัน เพื่อนำปลามาสู่ท่าเรือทุกเช้า
ขายให้แก่พ่อค้า แม่ค้า เสร็จแล้วก็ได้พักผ่อนชั่วคราว
จนถึงประมาณห้าโมงเย็นก็จะออกไปจับปลาอีก
ช่วงระยะเวลาดังกล่าว ได้กั๊กหรือเจ้าของเรืออาจ
ขึ้นไปพักที่บ้าน ลูกเรือ บางคนยังอยู่ที่เรือ ก็

พักผ่อนหลับนอนได้ เรือประมงทั้งหลายก็จอด
เรียงกันเป็นกลุ่ม มองดูแล้วอาจเกิดความคิดที่จะ
บันทึกและสร้างสรรค์ด้วย รูป สีสัน น้ำหนักให้
ความรู้สึกเยียบสงบ ถ้าจะให้ชื่อภาพที่สร้างขึ้นนั้น
ว่า “พักงาน” คือพักทั้งคนทั้งเรือ แต่ในเรื่อง
เดียวกันนี้ อาจมองและมีความรู้สึกแตกต่างไปจาก
เดิม แม้เรือหลายลำจะจอดนิ่งอยู่ เมื่อเห็นสีสันของ
เรือสดใ สวยงาม มีธงหลากสี ปลิวไสวด้วยลม
ในส่วนด้านบนของเรือใหญ่ น้อย ดูมีชีวิตคล้าย
เสียงดนตรีหรือเพลงอันไพเราะ ก็อาจสร้างสรรค์ให้
เกิดชีวิตและความรู้สึกใหม่นี้ ให้ชื่อรูปว่า “เพลงเรือ”
ได้เช่นเดียวกัน

- หลายครั้งที่ผมไปพักผ่อน เขียนรูป ณ
สถานที่ดังกล่าวได้พบศิษย์หลายคน หลายรุ่น
ที่เรียนจบและออกไปประกอบอาชีพแล้ว ยังพอใจ
ที่จะปฏิบัติงานศิลปะอยู่เมื่อมีโอกาส เมื่อพบกัน
หลายคนก็ถามผมคล้ายๆ กันว่า จะทำอย่างไรที่จะ
ทำงานศิลปะของตนให้พัฒนามีคุณค่าทางศิลปะ
เพิ่มขึ้น ผมขอตอบอย่างกว้างๆ ดังนี้

1. เลิกความคิดเดิมในสมัยที่ยังเรียนอยู่
ที่เคยเขียนรูปในบทเรียนแข่งขันกับเพื่อนเพื่อ
ติดบอร์ด นั้นเป็นบทเรียนที่ครูอาจารย์ให้ปฏิบัติ
งานที่ทำขึ้นเหล่านั้นส่วนใหญ่เป็นงานศึกษาศิลปะ
แข่งกับตนเอง สร้างงานที่ทำขึ้นให้มีคุณค่าทาง
ศิลปะโดยตรง อาจหาหรือเปลี่ยนวัสดุในการ
ปฏิบัติ เช่นเคยร่างด้วยดินสอก่อนแล้วระบายสี
เปลี่ยนเป็นใช้พู่กันร่างเลยก็ได้

2. ค้นหาแนวทางหรือแบบอย่างที่จะ
สร้างสรรค์งานศิลปะให้เป็นของตนเองโดยไม่ลอก
เลียนจากผู้อื่น ซึ่งต้องใช้เวลาในการวิเคราะห์, ค้น
หา ทดลอง พยายาม

3. เป็นครูตัวเองโดยจัดหาหุ่นนิ่ง ที่น่า
สนใจ จัดเอง เขียนเอง ให้แปลกแตกต่างไปจาก

บทเรียนที่เคยทำในสถานศึกษา เช่น จัดตั้งไว้ให้ดู
ย้อนแสง โถงประตู หรือหน้าต่าง ไม่จำเป็นที่แสง
ต้องเข้าทางซ้ายหรือขวา ดังที่เคยเรียนเสมอไป

4. ปฏิบัติงานให้ติดต่อเนื่องกันระยะยาว
หาประสบการณ์ในการค้นคว้า ทดลอง วิเคราะห์
บันทึก และสร้างสรรค์ อย่าท้อใจเสียก่อน

5. การบันทึกและสร้างสรรค์นอกสถานที่
ในเวลาอันจำกัด ต้องกล้าและปฏิบัติงานอย่าง
ฉับพลัน อาจได้ผลดีเกินคาดก็เป็นได้

บันทึก-สร้างสรรค์ เป็นเรื่องสำคัญที่ผมได้
เสนอไว้ มีข้อเสนอแนะและตัวอย่างบางประการ
ในบทความ การบรรยายพิเศษครั้งนี้คงจะเป็น
ประโยชน์ต่อผู้สนใจ นำไปวิเคราะห์ใช้ได้บ้าง
อย่างไรก็ดีมีบทสำคัญอีกบทหนึ่ง ซึ่งก็เกี่ยวข้อง
กับบันทึก-สร้างสรรค์ด้วย คือ “การปรับปรุง
เปลี่ยนแปลงในการสร้างสรรค์งานศิลปะ” ของ
แต่ละคน ในช่วงระยะเวลาซึ่งมีได้ต่างๆ กัน ตาม
ความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ ทั้งนี้ก็
เพื่อจะสร้างสรรค์งานศิลปะของตนให้สูงขึ้นเท่าที่
จะทำได้ ผมขอกล่าวถึงตัวผมอย่างสั้นๆ ดังนี้

- ช่วงแรกที่ได้ศึกษาวิชาศิลปะ หลักสูตร
ประโยคครูประถมศึกษาระหว่าง โรงเรียนเพาะช่าง
(2483 - 2485) มีความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ
พอที่จะไปทำการสอนวิชาวาดเขียน การฝีมือ ใน
ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาได้

- ต่อมาได้รับการศึกษาต่อในคณะจิตรกรรม
และประติมากรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร หลักสูตร
อนุปริญญาศิลปบัณฑิต ในคณะจิตรกรรม
และประติมากรรม (2486 - 2488) ได้รับความรู้ เข้า
ใจในคุณค่าของศิลปะเพิ่มเติมจากท่านศาสตราจารย์
ศิลป์ พีระศรี และคณาจารย์ มีพื้นฐาน
ความรู้ทางศิลปะมั่นคงพอที่จะไปศึกษาต่อ และ
ปฏิบัติงานศิลปะให้มีคุณค่าขึ้น เข้าร่วมในการ

แสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2492
เป็นต้นมา และวิเคราะห์ตนเองแน่นอนแล้วว่า ควร
จะทำงานจิตรกรรมดีกว่างานประติมากรรม

- ระหว่างที่ไปศึกษาต่อ ณ สถาบันจิตรศิลป์
กรุงโรม (2499 - 2503) ได้รับความรู้และ
ประสบการณ์มากขึ้น เริ่มศึกษาปฏิบัติงานศิลปะ
นามธรรม ได้เห็นชีวิตและการสร้างสรรค์งานศิลปะ
ของศิลปินสำคัญๆ หลายท่าน

- กลับมารับราชการต่อ (2504 - 2528) ได้
สร้างสรรค์งานศิลปะ เมื่อมีโอกาส และเวลา
อำนวย ทำงานศิลปะแบบกึ่งนามธรรมและนาม
ธรรมต่อเนื่องมา

- หลังเกษียณอายุราชการ พ.ศ. 2528 แล้ว
ได้กลับเข้าหาธรรมชาติอีกครั้งหนึ่ง ด้วยการ
บันทึก-สร้างสรรค์ เป็นส่วนใหญ่

การเผยแพร่ศิลปะ

การจัดแสดงงานศิลปะ อันมีคุณค่าสูงนั้น
เป็นประโยชน์และมีผลอันสำคัญทั้งของผู้สร้าง
งานและผู้ที่ได้ชมได้สัมผัส เป็นการเผยแพร่และให้
การศึกษา มีประโยชน์ในด้านจิตใจ ศาสตราจารย์
ศิลป์ พีระศรี เคยกล่าวไว้ว่า การแสดงศิลปกรรม
แห่งชาติที่จัดขึ้นนั้น ทำให้เกิดคุณค่าของศิลปะเป็น
มาตรฐานที่ดี นำไปสู่การแสดงศิลปกรรมระหว่าง
ชาติ และประเทศเราควรมีหอศิลป์สมัยใหม่ เพื่อใช้
เป็นที่แสดงงานศิลปะที่มีคุณค่าสูง แลกเปลี่ยนการ
แสดงงานศิลปะร่วมสมัยระหว่างชาติ เป็นการให้
การศึกษาศิลปะแก่ประชาชนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งด้วย

สรุป

บทความศิลปะ “บันทึก-สร้างสรรค์” นี้ผม
เขียนเรียบเรียงขึ้นจากความรู้ที่ได้ศึกษาจากท่าน
ศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี เป็นส่วนใหญ่ นอกจาก

นั้นก็มาจากประสบการณ์ที่ผมได้รับการ
ปฏิบัติงานจิตรกรรมมาอย่างต่อเนื่อง คิดว่าคง
จะเป็นประโยชน์แก่การศึกษาศิลปะและการ
สร้างสรรค์งานศิลปะได้พอสมควร ขอกราบขอ

คุณแต่ท่านศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี คุณครู
และอาจารย์ทุกท่าน ขอขอบคุณมหาวิทยาลัย
ศิลปากรและท่านผู้ฟังการบรรยายไว้ ณ โอกาส
นี้ด้วย

สวัสดิ์ ตันติสุข
15 กันยายน 2538

Rama IX Art Museum Foundation

ศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี พระบรมราชานุสาวรีย์ รัชกาลที่ 6 ณ สวนลุมพินี

ศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี กำลังปั้นม้าทรงพระเจ้าตากสินมหาราช